СВОБОДА SVOBODA
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК UKRAINIAN DAILY

РІК XLVI. Ч. 251. Джерзі Сіті, Н. Дж., пятниця, 28-го жовтня 1938. No. 251. Jersey City, N. J., Friday, October 28, 1938. VOL. XLVI.

ТРИ ЦЕНТИ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ АМЕРИКИ. ПЯТЬ ЦЕНТІВ ЗА ГРАНИЦЕЮ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ АМЕРИКИ. Тел. „Свободи": BErgen 4-0237. — Тел. У. Н. Союзу: BErgen 4-1016. 4-0807. THREE CENTS IN THE UNITED STATES OF AMERICA. FIVE CENTS ELSEWHERE.

ВИТАЄМО УКРАЇНСЬКИЙ УРЯД ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

ПРЕЗИДЕНТ ЗА ЗБРОЄННЯ СЕРЕД НАСИЛЬНОГО СВІТУ

НЮ ЙОРК. — У своїй промові, виголошеній з Білого Дому радіом на конференції для біжучих проблем, що відбувалася три дні в готелі Волдорф-Асторія за ініціятивою щоденника „Ню Йорк Гералд Трибюн", президент Рузвелт порушив питання миру й війни й видно натякував на найновішу ситуацію в світі. Він сказав, що Америка хоче миру й не має ніяких зазіхань на чужі території, одначе, як довго в світі буде панувати сила, Америка мусить зброїтися, щоб обороняти себе й цілу американську сушу перед зазіханнями европейських держав.

У подібнім дусі промовляв на цій конференції особисто приявний бувший президент Злучених Держав, Герберт Гувер. Закликаючи американців бути толерантними супроти диктаторських держав, не зважаючи на обурення й страх, які вони викликують, він висказувався за роблення урядом безупинних заходів за мир та за ведення міжнародньої політики на засаді, що в міждержавних відносинах має рішати не сила, а закон і вільна угода.

ДАЄС ВИНУЄ ЗА НАПАД ПРЕЗИДЕНТА ЙОГО КАБІНЕТ.

ВАШИНҐТОН. — У своїй публичній заяві з приводу виступу президента Рузвелта проти конґресового комітету Даєса конґресмен складає за цей виступ вину на членів президентового кабінету, головно на секретарку праці Перкинс і секретаря внутрішніх справ Ікеса.

Гомер Мартин, президент автобільної юнії, відмовився станути свідком перед комітетом, подаючи за причину важні переговори.

ПРЕЗИДЕНТ ПІДКРЕСЛЮЄ ПОТРЕБУ „ГОТОВОЇ" ФЛЬОТИ.

ВАШИНҐТОН. — З нагоди Дня Фльоти президент Рузвелт оголосив публичний лист, у котрім підкресляє потребу справної воєнної фльоти, яка моглаб дати Америці відповідну захорону проти всякого напасника.

Президент згадує в листі пляни дальшої розбудови американської воєнної фльоти.

ЗНАЙШОВСЯ АҐЕНТ ЕТІОПСЬКОГО ЦІСАРЯ.

ВАШИНҐТОН. — Між аґентами чужих держав і чинників, що зголошуються до федерального уряду на основі закону, ухваленого на останній сесії конґресу, зголосилося до реєстрації одно бюро, що подало себе за аґента Гайлі Салясія, бувшого цісаря Етіопії.

ПРОЦЕС ЗА ШПИГУНСТВО.

НЮ ЙОРК. — На процесі проти 3 осіб, обвинувачених за шпигунство в користь Німеччини, остаточно скінчили переслухувати Ґінтера Густава Румріха, що зізнавав 8 днів, та приступили до переслухання інших свідків прокураторії. Зізнавала передовсім панна Вангер, власниця крамниці з горівками, котра не хотячи помагала німецьким шпигунам. Її зізнання закидали нездарність американської протишпиґунської орґанізації.

ТРАГЕДІЯ ІМІҐРАНТА.

НЮ ЙОРК. — Іміґраційний уряд рішився депортувати турецького іміґранта Ґабріеля Багда, що приїхав сюди з пашпортом, на котрий він ждав 17 літ. При тілесних оглядинах на Елис Айленді показалося, що він недужий на очну недугу трахому; на думку уряду, як Багдо осліпне, то він і його родина можуть легко стати публичним тягаром.

ОГОНЬ НА КОРАБЛІ ЗОВСІМ ПОГАШЕНО.

НЮ ЙОРК. — Гамбурсько-американська Лінія дістала вістку від свого корабля „Дойтшлянд", що вогонь на кораблі зовсім погашено і корабель іде до порту. Донесення підкреслює, що підчас кризи на кораблі не було зовсім поляки.

ДЮІ ЗАКИДАЄ ЛІМЕНОВІ ВИМИНАННЯ ЗАКИДІВ.

МИНІОЛА (Лонґ Айленд). — У своїй промові до 10,000 одушевлених прихильників, зібраних на місцевій повітовій виставовій площі, Томас Е. Дюі, кандидат Републиканської Партії на уряд стейтового губернатора, закидував свому противникові, Гербертові Лименові, що він не відповідає на закиди про зрівноваження стейтового буджету штучкою, а замісць цього підносить крик проти чорнення. Дюі домагався теж відповіди на звязки політичної партійної машинерії в Олбані зо злочинними елементами.

ДЮІ ЗАКИДАЄ ОЛБАНСЬКИМ БОСАМ ПОДАТКОВІ МАНІПУЛЯЦІЇ.

У своїй черговій передвиборчій промові Томас Е. Дюі, кандидат Републиканської Партії на уряд стейтового губернатора, закидав політичним стейтовим босам Демократичної Партії в Олбані, що вони маніпулюють вимір стейтових податків у цей спосіб, що визначують вищі податки своїм політичним противникам, а нижчі податки своїм політичним приятелям.

ЛЯ ҐВАРДІЯ ТАКИ НЕ ХОЧЕ ЗАЯВИТИСЯ ЗА ЛІМЕНА.

Підчас політичної промови нюйорського посадника Ля Ґвардії в одній вищій школі в Брукліні якийсь учасник перервав промову окликом, у котрім домагався, щоби посадник заявився за кандидатуру Лімена. Перервача виведено з салі серед вигуків інших учасників, а Ля Ґвардія говорив далі й за Лімена не заявився.

БРАЗИЛІЯ КОНЦЕНТРУЄ ПОЛІТИЧНИХ ВЯЗНІВ.

Бразилійський уряд почав висилати політичних вязнів на острів Фернандо Норонха. Вже вислано туди 208 вязнів. Є між ними учасники повстання лівих у 1935 році й учасники повстання націстів з цього року.

ПРИДУМАЛИ ЛІК НА ПЕЛЯҐРУ.

На зборах Краєвої Академії Наук, що відбувалися в університеті Північної Каролайни, подали д-р Дейвид Смит і Сузен Ґовер Смит, професори університету Дюка, що їм удалося винайти лік на відому недугу пеляґру, на котру хорі- ють люди, що кормляться виключно кукурудзою. Лік виробляється з відпадків тютюну.

ДВА СМЕРТНІ ВИПАДКИ З ГРАНАТАМИ.

На полях громади Кудобиця, пов. Зборів, малі хлопці, які пасли гуси, знайшли гранату. Підчас розбирання гранати вибухла. Відломки ґранати важко ранили в черево 10-літнього Михайла Кулинця, який годину пізніше помер у страшних муках. Його менший брат, 8-літній Любко Кулинець, і 10-літній Ярослав Оленин ранені. — Другий смертний випадок трапився у присілку Соколів коло Олеші, пов. Товмач, де 21-літній Іван Назарук розбирав ґранату, що її знайшла одна жінка в полі. Граната вибухла і розірвала Назарука на кусники.

ПРИГОТУВАННЯ ДО СВІТОВОЇ ВИСТАВИ.

Посадник міста Ля Ґвардія іменував комітет з 400 визначних нюйорчан, що мають помогти йому зібрати суму 250,000 долярів на виставлення на Світовій Виставі в Ню Йорку „святині релігії", котра буде на виставі релігійним осередком.

СТРАШНІ НАСЛІДКИ НЕОБЕРЕЖНОСТИ.

В Трибухівцях, бучацького повіту, Василь Нетрогаль і Михайло Гутка обходилися необережно з крісом, який в одному менті вистрілив, а куля вбила Анну Гуткову, що була в кімнаті. Нетрогаль утік з крісом, переляканий цим жахливим нещастям.

ЗАБОРОНЯЛИ РОБІТНИКАМ ЖЕНИТИСЯ.

Арґентинський парлямент приняв спеціяльний закон про опіку над робітниками, які женяться. Видання такого закону було необхідне тому, що багато підприємств вимушували формальні зобовязання від своїх працівників, що не будуть женитися. На випадок подружжя звільняли їх від праці. Новий закон передбачає кару грививи від 1,000 до 10,000 пезет, якщо підприємець звільнить робітника з праці впродовж 12 місяців по одруженні.

ГРІМ ПОРАЗИВ СВЯЩЕНИКА ПІДЧАС БОГОСЛУЖЕННЯ.

В Піза ді Маріна в Італії грім ударив у костел францішканів і поразив священика, який відправляв богослуження. Непритомний священик упав на землю. На щастя, пораження не є грізне. Між вірними в костелі повстав переполох і підчас натовпу кілька осіб потратовано.

КОРОЛЬ МАЄ ВІДВІДАТИ ПЯТЕРНЯТА.

Вчительки пятернят Діонів уже почали підготовляти дівчата на стрічу англійської королівської пари в наступному році. Представники короля заповіли, що з нагоди своїх відвідин у Канаді королівська пара відвідає теж сестри Діони.

ПРОКОВТНУВ ВЕКСЕЛЬ.

Перед будапештенським судом станув недавно один з багатших купців зо столиці Мадярщини, що досі мав незвичайно добру опінію, обвинувачений у фальшуванні вексля. На розправі боронився купець тим, що вексля не підписував. Коли йому показали вексель, попросив, щоб дали йому до рук, бо він хоче приглянутись до підпису. Діставши вексель до рук, купець проковтнув його. Хоч не було доказів про вину купця, суд засудив його на найвищу кару, мотивуючи це тим, що достаточним доказом вини є факт, що купець проковтнув вексель.

СПІЗНЕНЕ ВІДЗНАЧЕННЯ.

Бенджемин Паліяро, нюйорський голяр, дістав недавно три медалі в нагороду за відвагу, оказану ще підчас світової війни, коли Паліяро служив у так званім пропалім батальоні.

БРОДІЙ УСТУПИВ — О. ВОЛОШИН ПРЕМІЄРОМ ЗАКАРПАТТЯ

ЦІЛИЙ УРЯД УКРАЇНСЬКИЙ.

УЖГОРОД. — Премієр Закарпаття, Бродій, уступив. На його місце назначено о. Августина Волошина, відомого українського діяча на Закарпатті, який досі займав міністеріяльну теку внутрішніх справ у кабінеті Закарпаття. Бродій уступив тому, що не годився з умовами Чехословаччини, поставленими мадярам. Він був за те, щоб перевести плебісцит на Закарпатті й уцілості прилучити його в одну, або в другу сторону, а то тому, бо, на його погляд, коли Закарпаття втратить плодючі низини і залишається йому лише вбогі верховини, то воно само не вдержиться. Фактично Бродій був прихильником Мадярщини і старався провадити таку політику, якої бажала собі Мадярщина. В Ужгороді розійшлися були чутки, що зараз по зрезиґнуванні Бродій виїхав до Мадярщини. Ті чутки показались опісля неправдиві. Перебираючи уряд премієра Закарпаття, о. А. Волошин перебрав також обовязок разом з міністром Бачинським продовжувати переговори з мадярами.

ДАЛЬШІ ЗАВОРУШЕННЯ В ПОЛЬЩІ.

РИҐА (Латвія).—Кореспондент „Шікаґо Гералд Трибюн" доносить, що заворушення в галицьких містах продовжуються. Польська поліція арештувала 23 жовтня ц. р. в Стрию 114 українців, коли то більш як тисяча українців мали демонстрацію, що домагалася самостійности від Польщі й створення незалежної української держави. Офіційні польські джерела самі стверджують, що в останніх часах є поважні заворушення на українських територіях. Про останні заворушення в Стрию вони говорять, що не вбито нікого, бо поліція вживала ґумових палок замісць зброї, щоб розіґнати демонстрантів. Заворушення відбулись також у Любачеві й інших містах, але числа арештованих і ранених не подано.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА ГОДИТЬСЯ НА АРБІТРАЦІЮ.

ПРАГА. — Чехословацький уряд згодився на те, щоб спір між Словаччиною і Закарпаттям з одного боку і мадярами з другого був вирішений комісією, зложеною з представників Німеччини й Італії. Коли ж би мадяри настоювали, щоб включити до того і Польщу, тоді Чехословаччина буде домагатися включення Румунії.

БЕРЛІН НАТИСКАЄ НА ПОЛАГОДЖЕННЯ СПОРУ.

БЕРЛІН. — Німецький уряд натискає на обі сторони, щоб чимскорше прийшло до порозуміння. Заразом німецький уряд дав до зрозуміння мадярам, що він буде дуже зле дивитись на те, коли мадяри, не зачекавши висліду арбітраційної конференції, захочуть самі захопити Словаччину і Закарпаття. Німецькі газети виразно говорять, що неспокій і напруження між Чехословаччиною і Мадярщиною в першій мірі піддержують поляки, які далі напирають на те, щоб дістати коштом Закарпаття спільну границю з мадярами.

ЗАСУД УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

ЛЬВІВ. — Дня 8 жовтня ц. р. скінчивсь у львівськім суді політичний процес проти 35 українських націоналістів з Жовкінщини за приналежність до О.У.Н., за переховування зброї та за революційну діяльність. Василя Ковалишина засуджено на досмертну тюрму. Інших засуджено від 1 до 12 літ тюрми.

НОВИЙ КОМАНДАНТ ДАЛЕКО-СХІДНЬОЇ АРМІЇ.

МОСКВА. — Совєтський уряд офіційно заявив, що теперішнім головним командантом далеко-східної червоної армії є генерал Церн. Отсим уряд потвердив чутку, що маршал Бліхер уже не є командантом. Урядові кола не згадують про Бліхера ні словечком. Своєю мовчанкою вони потверджують вістку, що він арештований. Вихваляючи ріжних генералів за їх акцію в часі короткого японсько-совєтського конфлікту, совєтська влада зовсім не згадала про Бліхера.

АНГЛІЯ ПЕРЕД РАТИФІКАЦІЄЮ АНГЛІЙСЬКО-ІТАЛІЙСЬКОГО ПАКТУ.

ЛОНДОН.— В урядових колах говорять, що англійський уряд представить англійсько-італійський пакт згоди до ратифікації перед парляментом десь у половині наступного місяця.

"SVOBODA" (LIBERTY)
FOUNDED 1893
Ukrainian newspaper published daily except Sundays and Holidays by the Ukrainian Press and Book Company, Inc, at 81-83 Grand Street, Jersey City, N. J.

Entered as Second Class Mail Matter at the Post Office of Jeresy City, N. J. on March 30, 1911 under the Act of March 8, 1879.

Accepted for mailing at special rate of postage provided for in Section 1103 of the Act of October 3, 1917 authorized July 31, 1918.

За оголошення редакція не відповідає.

За кожну зміну адреси платиться 10 центів.

Адреса: "SVOBODA", P. O. Box 346, JERSEY CITY, N. J.

КАМПАНІЯ ПРОТИ ЧУЖИНЦІВ

Всякий мешканець Злучених Держав, що лише держить свої очі відкриті, міг завважити від якогось часу завзяту кампанію проти так званих чужинців, котра мусить зчасом датися відчути й кожному просто українському іміґрантові.

Ведеться ця кампанія ріжними сопособами. Відчути її можна в бизнесі, в суспільних відносинах, у політиці. В бизнесі йдуть відкрито preріжні кампанії бойкотів та ще більше пропаґанд за нові. В політиці вони виступають щораз виразніше, дарма, що їх звичайно політики закривали в добре зрозумілім власнім інтересі. Від якогось часу політики вже навіть цього не закривають, що можна вважати доказом, що серед широких шарів громадянства нуртують виразні протичужинецькі настрої.

На хвилі цих настроїв пробує між іншими плисти конґресовий комітет для розсліду так званих неамериканських акцій, а його предсідник, конґресмен Даєс, обїжджає Америку з промовами, в котрих страшить американців такою широкою комуністичною й фашистівською пропаґандою, що його слухачам здається, що ціла Америка має незадовго вилетіти в повітря. Найяскравішою частиною цеї пропаґанди є звичайно закиди, що, мовляв, пропаґанда комунізму й фашизму в Америці це діло чужинців, себто іміґрантів. Це просто не є реалістичний погляд на світ, бо пропаґанду за комунізм і фашизм ведуть не лише чужинці, але й американці з діда прадіда.

На тлі тої самої пропаґанди саме тепер розводять ріжні судові процеси. Ставлять на суд людей за ширення пропаґанди, арештують за шпигунство, а Даєс підбехтує суди й уряд, викрикуючи не лише проти комуністів і фашистів, але й проти всяких орґанізацій, що стоять під контролею чужих урядів, причому підсуває думку, що кожна іміґрантська орґанізація стоїть під понтролею чужого уряду.

Через те треба з признанням піднести голос ґенерал-майора Дениса Нолена на цьогорічній суспільній конференції, влаштованій нюйорським щоденником „Геральд Трибюн". У своїй дискусійній промові про оборону Америки перед чужинецькими шпигунами ґенерал закликав американців не піддаватися занадто гарячковим почуванням. Певна скількість шпигунства мусить існувати в кожнім краю, бо кожна армія обовязана слідити за розвоєм війська в чужих краях. Та з цим шпигунством дає собі раду уряд при помочі протишпигунських орґанізацій.

Подібний холодний голос проти масової гістерії здавсяб і про інші справи. Коли визначний військовий діяч, без сумніву зацікавлений живо в обороні краю перед зовнішніми ворогами, говорить зо спокоєм про діяльність шпигунів, то тим більше зо спокоєм треба громадянству брати вістки про те, що нібито всі іміґранти в цьому краю тільки тим цікавляться, що пропаґандою ідей, противних американській системі. Така думка недоречна, бо вона зовсім правді не відповідає.

„ОБМАНЕНА ЗАКАРПАТСЬКА УКРАЇНА"

(З голосів німецької преси про Закарпатську Україну).

В останньому часі принесла німецька преса низку статтей про українське Закарпаття. З тих статтей я покищо подаю читачам „Свободи" в перекладі українською мовою статтю, котра появилась у віденській „Ное Фрає Прессе" з 23. IX. 1938, а котра показує різко, яке становище до питання Закарпаття заняла була досить велика частина німецької преси в періоді найбільшого загострення між Німеччиною й Чехословаччиною. — Д-р Остап Грицай.

—o—

Сенжерменський мировий договір з 10. вересня 1919 р. містить у собі постанови відносно правно-державного становища українського Закарпаття в рамцях чехословацької републики. У формі договору між чехословацькою републикою і державами антанти застережено там таке:

1. Чехословаччина зобовязується визнати Закарпатську Україну в точно означених територіяльних границях як автономну єдність у рамцях чехословацької републики і признати їй як найдальш ідучу самоуправу.

2. Закарпатська Україна має мати свій окремий сойм. Цьому соймові має приналежати законодатна власть відносно всіх мовних, церковних і шкільних справ, і він рішає теж про внутрішню управу краю. А ґубернатор Закарпатської України, якого має іменувати президент чехословацької републики, є перед соймом відповідальний.

3. Чехословаччина зобовязується вибирати на урядників у першу чергу мешканців краю.

4. Чехословаччина ґарантує Закарпатській Україні відповідне зступництво в чехословацькім парляменті. Одначе посли, приналежні до цього заступництва в чехословацькім парляменті, не мають права голосу в ніяких справах, яких вирішення застережено закарпатсько- українському соймові.

Отже, як бачимо, головні постанови того мирового договору є цілком ясні й однозначні. І коли чехи 18. листопаду 1919 р. проголосили т. зв. „Ґенеральний Статут для орґанізації Закарпаття", то постанови мирового договору увійшли туди ще в цілості. Але вже конституційний закон чехословацької републики з 29. лютого 1920 р. (ч. 121 й 122 законів та розпорядків) змінює постанови мирового договору відносно Закарпатської України, відбираючи їй таким чином так урочисто запоручені їй права. З безпримірним цинізмом ось стверджує творець конституційного закону, д-р Ґеорґ Гетцель, у творі „Sbornik ved pravnich a statnich", річник XV., ст. 4. таке: „Ми не є зобовязані проголошувати постанови мирового догвору як основні засади; значить, ми не є зобовязані долучувати ті норми до конституційних законів". Даліж цей — справді зразковий! — чех зазначує тут, що Закарпатська Україна діждеться визначення її державно-правного становища не на основі постанов мирового договору, а згідно з вирішенням парляменту, бо таким чином державна влада буде мати вільну руку. А спонукою до такого поступовання є — як думає д-р Гетцель — неясне і неточне стилізування мирового договору, через що й мусить він „парафразувати" всі його точки. Отже, як бачимо, то ще ніколи і ніде в історії не проголошено і не обосновано очевидного нарушення договору і права в такий цинічний і брутальний спосіб, як у цім випадку.

Але те, що д-р Гетцель заповів, те він зумів і перевести.

В мировім договорі ось говориться (точка 10) про Закарпатську Україну як про „автономну єдність". Але д-р Гетцель робить з того в чехословацькім конституційнім законі „автономну територію Закарпатської України". Таксамо визначені в тій же 10-тій постанові точно границі Закарпатської України, тоді, як д-р Гетцель у згаданім чехословацькім конституційнім законі ті границі вповні маловажить. І це воно так і в дійсності, бо ввесь край поділили були чехи на дві адміністраційні округи, внаслідок чого живе нині 250,000 українців у Словаччині, а 500,000 у Закарпатській Україні.

А далі, в постанові 11-тій мирового договору кажеться, що сойм автономної Закарпатської України одержує в поіменно вичислених випадках право надавати закони. Але чехословацький конституційний закон змінив і цю постанову, висловлюючи її всього тим, що „сойм є компетентний ухвалювати закони". У тій же постанові мирового договору кажеться далі, що Закарпатська Україна буде мати ґубернатора, який буде іменований президентом чехословацької републики і буде відповідальний перед закарпатсько-українським соймом. Але конституційний закон д-ра Гетцеля встановляє з цього погляду таке, що „ґубернатора іменує президент на внесення уряду, і є він теж відповідальний перед автономним соймом Закарпатської України". Значить, силою цієї постанови підчинено як сойм так і ґубернатора празькому урядові, сойм теоретично стратив своє властиве значіння, а ґубернатора здеґрадовано до простого собі підрядного урядовця. Вкінціж мировий договір постановив, що сойм Закарпатської України має зібратися 90 днів після скликання парляменту. Але це вже, слава Богу, двацять літ минуло від того часу, а уряд іще завжди ані не думає про те, щоб розписати вибори до сойму.

Мировий договір управильнює однозначно становище закарпатсько-українських послів у празькім парляменті, які, як призначені закарпатсько-українським соймом, мають мати особливі права й обовязки. А чехословацький конституційний закон знає тільки таких послів із Закарпатської України, що їх вибрано дорогою безпосередніх виборів. Оця обставина є для Праги корисна, але для Закарпатської України шкідлива з кожного погляду, бо закарпатсько-українські посли, як госпітанти всякого роду чеських партій у празькім парляменті, не мають таким чином ніякої змоги оборонювати гідно справи свого краю та свого населення.

І таксамо змаловажено всі постанови мирового договору й відносно мовного питання. Бож тоді, як мова населення Закарпатської України українська, чехи вводять у школах російські підручники та роблять усі можливі заходи з тою метою, щоби поширювати вживання російської мови у прилюднім житті. А тому, що про підготову автономії для нашого краю до нинішнього дня не було й мови, чехи добули змогу зорґанізувати ввесь урядничий апарат у Закарпатській Україні централістично, так, що сьогодні начислюємо в цій малій країні понад 30,000 імпортованих чеських урядовців, тоді, як тисячі українців є тут без посади. Якщож отже чеські дипльомати в роках 1918 та 1919 намагалися з усіх сил добитися прилучення Закарпатської України до новозаснованої чехословацької републики та допомагали собі щедро всякого роду обітницями, то чехословацький державно-творчий та володарський хист був упродовж наступних років у тому, щоб виявлене небавом очевидне нарушення договору та права при допомозі нових обітниць якось закривати. Бо в Парижі чехи обіцювали все можливе з тою думкою, що в Празі не будуть мусіти додержати нічого.

А чеська нація погоджується з тим брутальним нарушенням договору та права майже однодушно, хоч, що правда, упродовж років того чеського панування озивались таки з чеського табору голоси, які поведення чехословацького уряду піддавали гострій критиці. І так, чехословацький сенатор Л. Шпіґель писав у журналі „Богемія" з 27. І. 1924, в ч. 24, відносно Закарпатської України таке: „Суперечність між конституцією і дійсністю є далеко більша, ніж між мировим договором і конституцією. Покищо ось автономія є тільки на папері, і Закарпатській Україні ще дуже далеко до того, щоб вона мала свій власний законодатний та автономний устрій. Правда, і Чехія і Моравія та Шлеськ втратили свої давні автономні права, а приобіцяну словакам у Питсбурґу автономію уряд відказався дати. Але Закарпатська Україна, що на думку мирового договору в порівнянні з іншими краями мала втішатись найбільшими привілеями, вона в дійсності з усіх тих країн найбільше упосліджена. Правлять нею на лад цілком абсолютистичний, а всі закони їй накидується, закони, які дуже видатно входять у круг тієї законодатної діяльности, що належалаб властиво до майбутнього сойму".

Це голос з 1924 року.

А від того часу голоси таких провідників у пустині стали щораз рідші; нинiж вони замовкли зовсім. Але український нарід, що живе в Закарпатській Україні, видвигає щораз енерґійніше домагання права повного самовизначення. Адже свого часу заявив Масарик прилюдно, що він бере Закарпатську Україну тільки в депозит. А якщо так, то тепер саме прийшов час для українців домагатися його звороту.

ЗАКАРПАТСЬКІ ЛЕМКИ

(1)

Лемки, племя українського народу, живуть на вузькім пасмі обабіч Бескида, себто в Галичині (в повіті ясельськім, сандецькім і сяніцькім) та на Закарпатті (колишня Угорська Русь). На Закарпатті звуть себе лемки „лемаками".

Земля, що на ній живуть лемки, гориста, мало врожайна, отже не все може їх виживити. Тому то лемки здавна шукали заробітку в чужих краях, а багато переселилося до Америки. Земля на Лемківщині родить із збіжжя переважно овес, а вже добре треба її обробити, щоб родив ячмінь, жито та пшениця. Тому то головною поживою лемків є овес а крім того бараболя та капуста. Хліб найчастіше їдять вівсяний, часом лише з домішкою житньої муки. Кукурудзи лемки не люблять. Лише коли голод, мусить лемко купувати кукурудзяну муку. Навіть у лемківській пісні співається: „Тердериця (себто кукурудза) найби ся родила, лем до нас би не ходила". Випасають воли, корови та вівці і з того мають найбільше доходу.

Хати лемків невеликі, одначе звичайно чистенькі.

Народні звичаї лемків переважно такі самі, як і скрізь в Україні, хоч і є дещо відмінне. Не знають спільних забав, як налр. гаївки. Перший день святкують тихо по хатах. Другого і третього дня вже веселіше в селі. Одні до одних ідуть у гостину, дають собі писанки, співають, обливаються водою в обливаний понеділок. Весело буває на Лемківщині у празники. Перед празником іде звичайно „просачнар" до свояків і знайомих на інші села просити на празник. Господар не пускає гостей і після празника (попразничне). На празник в інші великі свята грає в селі музика, звичайно два-три гудаки (музиканти). Танці лемківські, як і в інших сторонах всієї української землі: козак, коломийка, та найбільше парадним танцем є „обертак". Це дуже простий танець: іде пара за парою, стають при музиці, парубок співає пісеньку, а потім пари обертаються на місці в один і другий бік.

Дуже торжественно святкують родинні події, як хрестини, весілля, похорон. По похоронах справляють зараз, або три дні пізніше, а то і тиждень — поминки, а по році „річні поминки".

Одежа лемків коротка, бо така вигідніша в горах. Лемки носять „чугу": це плащ з довгою пелериною через плечі, з тороками. „Чугу" лемко дуже рідко вбирає на рукави, а носить закинену наопашки. Рукави звичайно ціле літо зашиті і служать за кишені. Штани надягають на другі, вишиті синіми або й червоними сукнними пасками. При штанах усе довгий ремінь, прикрашений пуговицями, яким можна опережатися два-три рази. Носять лемки і свого роду камізельки („лейбики") із синього сукна, з ґудзиками в два-три ряди. Капелюхи легкі, чорні, круглі, з широкими, вгору задертими крисами. На капелюсі шнурок або широка стяжка з китичками, за якою парубки носять цвіти або павині пера. В зимі носять шапки з кляпами, які можна спустити на вуха. На ногах носять ходаки, які звуть „керпцями". Жінки загортають здебільша голову в білу хустку, а при роботі старші жінки завязують голову також у сині хустки, в білу або жовті кратки. У свята старі жінки носять червоні хустки. Завязуються так, що один довгий кінець через плече спадає наділ. Дівчата ходять усе з відкритою головою, волосся заплітають в одну косу, корсетки носять із синього, червоного або іншого кольору сукна. Спідниці на будень сині з білими кратками, на свята білі в цвіти. Багаті жінки ходять у шовкових зелених спідницях із срібним ґальоном (нашивкою) вдолі. Жінки ходять також у ходаках, одначе до церкви в чоботах (які називають староукраїнським словом „скірні"), чорного, червоного або жовтого кольору. Поверха беруть жінки й дівчата „пілку", вузку й довгу плахту, яку вживають як шаля. Жінки носять теж плащ, підбитий лисами, який звуть „мента". В „менті" молода йде до шлюбу; колиж не має своєї, то позичає.

(Дальше буде).

„АМУНІЦІЯ"

(Правдиве).

Кольоніст Юзько з Лукавця причесав свойого чуба, вичистив „на ґлянц" чоботи, заложив на вухо кашкет і, посвистуючи бадьоро, пустився в дорогу. Вже давно його кортіло відвідати село Новошин, та страхали його грізні слова „колеґів", що, мовляв, село Новошин — це „ґняздо гайдамацке", куди ніччю й не попадайся, бо як не пси, то інші „потвори" зїдять з кістками.

Та Юзько не був страшків син. — Дурне ґадане! — подумав собі. Він глянув на білу дорогу, що лентою полотна постелилася перед ним, і засміявся.

— Іду! — підбадьорив себе голосно й, викривлюючи немилосерно рота, затягнув: — „Гей, іде в ляс, пюрко мі сен міґоце..."

Не стямився, як забіліли перед ним плоти Новошина. Наpaз щось заскрипіло. Юзько почув, як щось холодне пробігло в нього по спині.

Ануж вискочить яка нечиста сила й пропаде марно хлопець!

Юзько зо страху оглянувсь і занімів. Коло криниці стояла дівчина й тягнула журавлем воду. Журавель скрипів і це він так перелякав Юзька. Дівчина вилила воду у відро й випрямилася. Юзько глянув на її обличчя й аж рота роззявив. Такої красуні він іще не бачив. А дівчата в кольонії хай сховаються з сорому. Дівчина підвела свої карі очі на Юзька й, побачивши його „міну", голосно засміялася. Цей сміх відбився гомоном у Юзьковому серці і воно зателіпалося, як на мотузку.

Дівчина, гарно вигинаючи струнку постать під вагою коромесла, перейшла дорогу й скрилася в поблизькій хаті. Юзько, як непритомний, поплентався за нею.

— Тут вона живе! — подумав. — Алеж і гарна, як писанка. А чого вона так засміялася? Певно я їй подобався! — і Юзько вдоволено лапнув себе за місце, де мав рости ус. — Ну, щож, походимо!

І від точо часу Юзько що вечора тьопав до Новошина і чекав біля перелазу, чи не вийде з хати чорнобрива Ганнуся. Забув Юзько й про злющих псів і інші страхіття, що чигали на нього в селі.

А одного разу Юзько так розохтився, що зайшов до Ганусі в хату, як нікого не було. Та не був дуже вдоволений, бо він говорив, як „дзяд до образу", а Ганя лише сміялася. Та не сміявся Андрій, що ходив до Гані. Він довіряв своїй дівчині, та відвідини непрошеного гостя лютили його.

І чого він шляється по ночах і сторчить немов непомальований кілок у плоті? — сердився Андрій.

— Ти не журися, брате! — потішав його молодший брат, підросток Микола.

— Я не журюся, але візьму прута й добре провчу того панича! — суворо говорив Андрій.

— Позволь, брате, що я тебе виручу — просив Микола. — Ти парубок, тобі й не випадає бігти за якимсь там хлопчиськом, а я трохи з ним побавлюся!

І як темна нічка зійшла на село, біля Ганиної хати засів Микола з товаришами. Ось зашелестіли корчі в саді й Юзько виринув перед хлопчиками. Думав, що ось відчиняться двері й вийде Гануся.

— Нині мушу її поцілувати! — думав Юзько й на саму згадку про те аж цмокнув. А в ту саму хвилину заблисло світло і хтось „цмокнув" його теж, але лозиною по ногах і вище. Юзько підскочив як цап. Образ Гані зник йому з голови, а виринула думка: втікати! І він почав утікати. Темна нічка аж заплакала росою з радости, дивлячись на такі перегони. Бо Юзько „летів" передом, а за ним підбігали малі хлопці й прутами прикладали гарячі ляпанці. Це був чудовий біг, про який славні змагуни й не снили.

А як виринули перед Юзьком хати Лукавця, він зупинивсь і перевів дух. Довкола було спокійно, лише блимали зорі й кричали цвіркуни. Юзько подряпався рукою по болючих місцях і затиснув кулак.

— Пся крев! — погрозив він. Сором, що „мусів" утікати перед малими хлопцями, давив його за горло.

Кров стукала Юзькові у висках і ціле тіло кричало: пімсти! І ранком Юзько пішов на станицю поліції. Станув перед командантом і „зарапортував", що минулої ночи, вертаючися від дівчини з Новошина, стрінув на дорозі цілу валку возів, які везли до села муніцію, кріси й скоростріли. — По боках ішли узброєні люди, що кинулися на мене — оповіда Юзько, показуючи на руці червоний шрам від лозини. — Ті люди казали мені присягнути, що нікому не зраджу про них — і Юзько аж завернув очі.

Командант недовірчиво глянув на Юзька, але, побачивши його поважне обличчя, приказав робити доходження. Почався рух, розшуки, доходження і правда вийшла наверх. Страшні кріси й повзи — це були добрі прути, а узброєні „люди" — Миколкові товариші підростки.

Село заходилося від сміху. Бідний Юзько мусів сидіти на печі, бо вже й у його селі жартували:

— Юзек, а з армати стшеляли?

Та найбільше сміялася Гануся. Її сміх котився зеленими полями аж до Лукавця й Юзькова голова ще глибше ховалася за піч. Мабуть причувалось йому, що то не Гануся сміється, а клекочуть скоростріли.

Н. Недобитий.

Коли думає.

— Коли думає ваша дочка виходити замуж?

— Думає в день і в ночі...

З ДНЯ

СПРАВА ЗАКАРПАТТЯ.

Остаточна доля Закарпатської України ще не вирішена. Велика небезпека грозить іще йому з боку Мадярщини і Польщі. Новини, що приходять з Европи, раз відрадніші, а раз чорніші. Який буде остаточний успіх, покажуть найближчі дні.

В нашій суспільності ріжні політичні ґрупи, чи центри, забирають ріжне становище до цеї справи. Є такі, що всяку спробу створити цілковито незалежну українську державу на Закарпатті вважають не тільки вповні недоцільною, але ініціяторів тої думки називають „провокаторами", „чужими агентами". і т. п. Зрозуміло, що такими тяжкими і неоправданими закидами вони самі заслугують на назву „провокаторів". На такі закиди і на таку „критику" може пуститися лише політичний злочинець, який хоче викликати серед своєї суспільности несмак до своїх провідників.

Ті, що підносили цілковиту незалежність Закарпаття, могли помилятись, або ні. Але вони мали найкращу волю зробити добро своїй нації. Вони горіли любовю до свого народу і ця любов, і ніщо інше, було товчком їхньої праці. Називати їх провокаторами може тільки якийсь кретин, або дуже несовісна людина.

ЗАПЛУТАНА СПРАВА ВИМАГАЄ ЗАПЛУТАНИХ СПОСОБІВ.

Анґлійці говорять, що всяка заплутана, скомплікована справа вимагає також заплутаних і скомплікованих способів. Не можна заплутаної справи розвязувати просто, одним тягом, одним махом. Треба до неї підходити обережно.

Розкроїти на двоє гарбуза — це проста річ і до неї не треба дуже обережно забиратися. Махнути раз ножем, і готово. Але розкроїти комусь черево і зробити там важну операцію — це вже складна і нелегка річ. Колиб хтось хотів зробити в череві операцію, так легко, як легко розкроює гарбуза, то наробив би шкоди.

Також справа Закарпаття дуже складна і хто хоче її одним махом розвязати, той легко може поповнити ту помилку.

ПОЛОЖЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ.

Повна самостійність Закарпаття — це дуже гарна річ і вона вповні відповідає націоналістичним засадам і волі цілого українського народу. Але півміліоновий нарід, економічно дуже вбогий, а національно ще не зовсім зрілий, що знаходиться серед таких голодних вовків, як Польща і Мадярщина, а навіть Румунія, не вдержиться власними силами навіть 24 години. А хто думає, що вдержиться, то він незрілий політик; він очайдух, що простим способом хоче розвязувати складну справу.

Та маленька держава моглаб удержатися тільки під чиїмсь протекторатом, під чиєюсь мілітарною охороною. Приглядаючись уважно до положення Закарпаття, прийдемо до висновку, що такою державою може бути лише Німеччина. Що більше, це навіть в інтересі Німеччини мати під своїми впливами таку буфорну державу, через яку вона моглa би проникати далі на Схід.

ПОЛОЖЕННЯ НІМЕЧЧИНИ.

Як виказують вістки з найріжнородніших сторін, Німеччина навіть піддержує домагання Закарпаття. Правда, чутки з боку німецьких кол про цілковиту незалежність Закарпаття тепер притихли, бо Закарпаття в федерації чехословацько-української держави відіграє для Німеччини ту саму ролю, що і цілком самостійне. Всетаки ми бачимо, що Німеччина є далі проти того, щоб Закарпаття захопили мадяри, евентуально на спілку з поляками.

Та, з другого боку, ми дістаємо вістки, що німці у тій піддержці Закарпаття вагаються. Вони бояться наразитись на ненависть з боку Мадярщини, Польщі, а також Італії. Бо Італія, чи подобається це деяким нашим оптимістам, чи ні, таки піддержує мадярські домагання до Закарпаття, і в тому відношенні ріжниться з Німеччиною.

ОСТАТОЧНИЙ ВИСЛІД.

Який буде остаточний вислід цього, почуємо вже незадовго. Можливо, що заки ці рядки дійдуть до наших читачів, справа вже буде вирішена. Бо тепер поїхав німецький міністер Рібентроп до Риму, щоб властне ту справу порішити. Та як би воно не було, то це не перекресляє отсих міркувань.

Нині так справи стоять, що ми мусимо поступати у закарпатській справі обережно. Мусимо дивитися на задні колеса. Мусимо в цьому випадку числити на німецьку поміч, та заразом мусимо бути приготовані на всякі несподіванки і розчарування. Мусимо витискати від чехів якнайбільше прав, а заразом мусимо брати під увагу і це, що колиб не пів-міліонова чехословацька армія в Закарпатті і Словаччині, то мадяри впродовж одної ночи захопилиб Закарпаття.

Що принесуть найближчі дні, не знати. Дай, Боже, щоби принесли для нас якусь гарну, радісну вістку. Та як би воно не закінчилось, ми мусимо поводитись як дозрілі люди, а не як дітваки, які в критичній хвилі зчиняють вереск і стараються на когось вину зложити за невдачу; а вразі успіху, зновуж як дітваки, приписувати собі всі заслуги за успіх.

Успіх, чи програ — ні одна ґрупа не сміє говорити, що вона це спричинила. Успіх чи програ — відповідатиме за це цілість нашого народу, його міжнароднє і ґеополітичне положення, його потенціяльна сила, чи мілітарне безсилля.

Певно, що в остаточнім розрахунку національної совісти знайдуть належну оцінку ті українські ґрупи, які щось для цеї справи робили, а також ті, що в цих напружених хвилинах розсівали вістки про „провокаторство", про „чужо-аґентство", та деморалізували в той спосіб нашу суспільність.

Добра робота.

— Іване, хто тобі подряпав так лице?

— То є ручна робота моєї жінки.

—o—

Дуже цікава.

— Чи твоя жінка дуже цікава?

— Ще й як! Вона з цікавости навіть на світ прийшла.

Лекція граматики.

— Який то чс: „я любив"?

— Страчений.

З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ В АМЕРИЦІ

НЮ КЕНСІНҐТОН, ПА,

З діяльности ветеранів.

Прочитавши в ч. 239 „Свободи" поклик одного ветерана світової війни до інших ветеранів українського походження, хочу зазначити, що я вповні поділяю його думку. Також даю йому признання, що порушує справу нашого обовязку піддержати визвольні змагання українського народу.

Ми всі, американські ветерани світової війни українського походження, не сміємо цю справу собі легковажити, а негайно мусимо взятися до роботи і скликати протестаційне віче та вислати наші домагання до президента Злучених Держав Америки. Ми мусимо зазначити, що коли три і пів міліона німців у Чехословаччині дістали те, чого собі бажали, то й сім міліонів українців під Польщею і трицить пять під Советами, а також півтора міліона під Румунією, повинні дістати те, що їм належиться і до чого вони прямують.

Щоб негайно приступити до виконання цього діла, я зокрема звертаюся до ветеранів українського походження з Питсбурга, Ню Кенсінґтону, МекКізраксу й околиці, щоби порозумілися з собою, зійшлися разом та ухвалили відповідні резолюції.

Іван Балабан, 1532—4 Евеню, Ню Кенсінґтон, Па.

ЛОС АДЖЕЛЕС, КАЛІФ.

Українська школа.

У вересні цього року розпочато українську школу в Рузвелт Гай Скул, у східній частині міста, де живе більше число українців. Досі ведено українські курси в Голивуді та в Берендо, але показалося, що з огляду на віддаль наші люди не могли приходити правильно до школи.

З перенесенням курсів українознавства до східної дільниці міста число студентів зросло і є надія, що наша школа втримається. Крім місцевих українців до цеї школи вписалося чимало чужинців, котрі з огляду на політичні зміни в Европі заінтересувалися нашими справами.

В курс українознавства входять отсі предмети: історія України, історія українського письменства (література), українська мова, граматика, слова, стилістика і т. п. Мовою викладовою є мова українська й англійська. Годиться згадати, що навчання повинних предметів поступає за приписаним шкільними американськими властями пляном. Наука поділена на т. зв. „юнитс" з докладно назначеними „плянами лекцій".

Щоб витворити сталу систему в навчанні ріжних предметів, шкільні власті стейту Каліфорнія заставили всіх учителів учащати на спеціяльні літні курси в університеті південної Каліфорнії. Учасники курсів писали свої пляни, котрі переходили строгу критику, після чого їх, коли були добрі, друковано в формі „юнитс"; на замовлення їх розсилається по всій Америці. Чимало „юнитс" підготовив по українськи вчитель курсів, п. Ф. Луців.

Поставивши навчання української мови, історії й літератури на такий ступінь, американські шкільні власті дають „кредит" за українознавство нарівні з мовою еспанською, німецькою чи якою іншою. Тут є доказ, чому українські діти повинні вчащати до нашої школи і вчитись мови своїх батьків.

Курси українозновства відбуваються що вівтірка й четверга між 6:30 і 9:30 ввечір.

о. Тихомир К. Капосий.

СИРАКЮЗ, Н. Й.

Зо срібного весілля на визволення України.

Приятелі гром. Анни й Івана Тамів справили їм 1. жовтня ц. р. срібне весілля з нагоди 25-ліття їх щасливого подружжя. При веселій забаві тостмайстер, п. Лука Кіт, згадав про рідних братів, які зводять боротьбу з займанцями. Гості зложили по $1: А. Й. І. Там, М. Глудун, А. Гладун, О. Гуменюк; по 50 ц.: М. Осухівська, Т. Романович; решта дрібними. Разом $7.66. Гроші передано касієрові ОДВУ, ч. 9 до пересилки на призначену ціль.

Г. Туркевич.

ТАРЗАН СМІЛИВИЙ.

(44)

Каґундо відпровадив Бальза на середину ідолового язика і звідтам вернувся. Але Бальзо пішов далі, аж на сам кінець язика. Там він зупинився, вдивляючися зрезиґновано в чорну середину ідола. Настала мертва тишина. Каґундо скупчивсь у великій мовчанці, розуміючи вагу свого положення. Втім він поволі підніс угору свою руку.

Збоку язика Бальзо почав відрізувати шнурок, яким був прикріплений один кінець язика. В тій глуші чути було шелест ножа. Шнурок був уже наполовину відрізаний. Тепер одним махом Каґундо опустив руку. Дикун сіпнув завзято ножем і шнурок був перерізаний на двоє. Відразу один кінець язика піднявся вгору, а другий кінець пішов додолу.

Враз з тим другим кінцем полетів додолу також Бальзо. Падаючи, він видав із себе пронизливий окрик. Не знати, чи кричав він зо страху, чи може за „традицією", бо він нераз чув крики інших жертв, які злітали вниз. Він нераз сам відрізував шнурок, а нераз так бувало, що сам стручав людей у черево ідола. Тепер він кричав так, як вони кричали.

Його страшний окрик врізався гострою стрілою у вуха Марії. Вона відрухово відтрутила руки Джефа і поглянула на цілу сцену. Та вона Бальза вже не бачила. Хоч вона ніби знала, що Тарзан їх покинув, зрадив, а проте несвідомо вирвалось їй з уст: „Ах, якби тут був Тарзан, бачив усе, він певно нас урятував би". Хто зна, може Тарзан їх і бачив...